

KANDIDAT

2205

PRØVE

ET-401 1 Profesjonsetikk

Emnekode	ET-401
Vurderingsform	Skriftlig eksamen
Starttid	18.12.2018 09:00
Sluttid	18.12.2018 15:00
Sensurfrist	09.01.2019 00:59
PDF opprettet	26.11.2019 10:32
Opprettet av	Hans Bøhn Andreassen

ET-401 H-18 generell informasjon**Emnekode:** ET-401**Emnenavn:** Profesjonsetikk**Dato:** 18.12.2018**Varighet:** 6 timer**Tillatte hjelpemidler:****Merknader:**

Det forekommer av og til spørsmål om bruk av eksamensbesvarelser til undervisnings- og læringsformål. Universitetet trenger kandidatens tillatelse til at besvarelsen kan benyttes til dette. Besvarelsen vil være anonym.

Tillater du at din eksamensbesvarelse blir brukt til slikt formål?**Velg et alternativ** Ja Nei

Besvart.

1 ET-401 H-18 Oppgave 1

Innenfor fagfeltet profesjonsetikk spiller ofte såkalte kodekser en sentral rolle. Redegjør først for hva som legges i begrepet kodeks innen profesjonsetikken. Drøft deretter hvordan en profesjonsutøver kan anvende en kodeks i lys av journalistikkens samfunnsoppdrag eller samfunnsmandat. Bruk eksempler med relevans for presseetikk og/eller medieetikk for å illustrere gjennomgangen.

Skriv ditt svar her...

Vær varsom, eller vær dristig?

I denne oppgaven står begrepet kodeks sentralt. Kodekser spiller en stor rolle, og er til stor hjelp, i flere profesjoner - derav også i journalistikken. I profesjonsetikken er kodeks et sett av etiske retningslinjer eller normer å rette seg etter. I oppgaven vil jeg først kort definere hva som menes med en profesjon, hva som menes med etikk og hva profesjonsetikk er. På bakgrunn av dette vil jeg forklare hvordan journalistene anvender sin kodeks i lys av sitt samfunnsoppdrag - og hvor dette samfunnsoppdraget stammer fra. Jeg vil gjøre rede for hvordan kodeksen brukes som en form for selvregulering og som retningslinjer i en krevende

arbeidshverdag der journalisten ofte står ovenfor krevende moralske dilemmaer. For hvor dristig kan en journalist være før det er etisk uforsvarlig, og hvor varsom må journalisten være før hun ikke lenger kan sies å oppfylle sitt samfunnsoppdrag?

Profesjonsbegrepet

Profesjoner kan defineres på flere måter. På 1800-tallet var de klassiske profesjonene preget av lang, teoretisk utdanning og monopolisering av kunnskap. Lege, jurist og teolog er eksempler på profesjoner på klassiske profesjoner. Etter andre verdenskrig vokste det frem både velferdsprofesjoner og såkalte semiprofesjoner. Velferdsprofesjoner er gjerne preget av noe kortere utdanning enn de klassiske profesjonene, slik som for eksempel sykepleie og barnevernsarbeidere. Med fremveksten av velferdsprofesjoner mistet de klassiske profesjonene en del av sin monopol på kunnskap. Nå kunne også samfunnsborgere søke hjelp hos andre for å for eksempel få medisinske råd. Semiprofesjoner trenger ikke nødvendigvis å ha en utdanning i det hele tatt, men preges for eksempel heller av et klart samfunnsoppdrag. En av de mest kjente semiprofesjonene er journalistikken, som ikke er en beskyttet tittel.

Det er altså ingen klar definisjon på hva en profesjon er, men vi kan skissere noen kjennetegn. Dzur mener profesjoner har det til felles at de innehar 1) *kunnskap*, 2) *selvregulering* og 3) *sosialt ansvar*. Eriksen og Molander sier at profesjoner kjennetegnes av at de tiltros en myndighet av staten. Denne myndigheten er ofte en skjønnsmyndighet.

Skjønnsmyndigheten er helt nødvendig, men byr på to problemer. Jeg skal ikke gå nøye inn på det her, men Eriksen og Molander kaller problemene *den rettstatlige utfordring* (alle har rett til lik behandling i like tilfeller) og *den demokratiske utfordring* (skjønn bringer med seg vilkårlighet og gjør det vanskelig å kontrollere hendelser på grunn av skjønn, dette kalles "demokratiets sorte hull"). Gjennom sin skjønnsmyndighet og gjennom et mandat tiltrodd av staten fungerer profesjoner som frontlinjebyråkrater som både utøver sin rolle i

samfunnet på vegne av staten både på input- og output-siden i politikken. Med input-siden menes det at profesjonsutøverne med sin kunnskap, og med sitt møte med samfunnsborgere, vet hva som er viktig å sette fokus på i politikken. På output-siden handler det om profesjonsutøvere som iverksettere.

For journalistikkens del er det Dzur sin definisjon som er mest relevant, da journalistikken er tjent med å være mest mulig skilt fra staten. Men journalisten har en kunnskap om faget, de utøver selvregulering i stor grad (dette kommer vi tilbake til senere i oppgaven) og de har sosialt ansvar i form av sitt samfunnsoppdrag. Dette sosiale ansvaret formuleres i deres etiske kodeks, Vær Varsom-plakaten (VVP). Før vi går dypere inn i dette, skal vi se hva som menes med etikk.

Etikk

Kort fortalt er etikk morallære. Den deskriptive etikken er beskrivende, og handler om å studere moralsk praksis, som hvordan moral praktiseres innad i norske redaksjoner for eksempel og hvilke moralske verdier som gjør seg gjeldende. Metaetikken faller inn under deskriptiv etikk, og handler om å beskrive moralens natur. Allmenmoral er moralske normer vi alle kan være enige om, men det er diskutert om en allmenmoral som gjelder alle tar høyde for pluralismen vi finner i dagens samfunn. Allikevel kan normer som "du skal ikke drepe" være et eksempel på en allmenmoral som står sterkt i de fleste kulturer. Normativ etikk handler om hva vi bør gjøre - altså hvilke moralske normer som bør ligge til grunn for våre handlinger.

Profesjonsetikken er en anvendt etikk, og er dermed både normativ og ikke-normativ. Vi må forstå hvordan moral praktiseres innad i en redaksjon, samtidig som vi må forstå hvordan journalistiske vurderinger blir til når moralske dilemmaer oppstår, noe de ofte gjør i journalistikken. Samtidig handler journalistene normativt ved at de veier

hensyn opp mot hverandre når de står ovenfor krevende saker som krever etisk refleksjon, der for eksempel kravet om personvern kan bli satt til side for å avdekke maktmisbruk.

Journalistikkens etiske kodeks kjennetegnes ikke av én etisk teori. Derfor må de ulike punktene veies opp mot ulike etiske teorier når en i yrket skal bestemme seg for hva en skal foreta seg. Jeg skal derfor gi en lynrask gjennomgang av de ulike etiske teoriene som er mest relevant for journalistikken, da det vil bli brukt i drøftingen om hvordan VVP brukes i lys av journalistikkens samfunnsoppdrag. De mest relevante for journalistikken er deontologi (Immanuel Kant og pliktetikk), konsekvensetikk (utilitarisme), dydsetikk (Aristoteles), diskursetikk (Habermas og Dzur's deliberative demokrati) og nærhetsetikk (Nortvedt og Nordhaug, Slote).

Deontologi kalles også pliktetikk. Det mest kjente navnet her er Immanuel Kant. Han formulerte det kategoriske imperativ, som lyder: "du skal handle slik at din maksime skal kunne ville bli en allmenn lov" og "behandle mennesker som et mål i seg selv og ikke bare et middel". I deontologien er man opptatt av menneskets fornuft, og at mennesket handler ut ifra denne fornuften. Kant vil for eksempel si at man ikke skal straffe noen for handlingen, men for *viljen* av handlingen. Denne tankegangen ligger for eksempel til grunn for vårt rettssystem, og kommer til syne i spørsmålet om tilregnelighet. I straffeloven heter det at man skal ses på som utilregnelig (og dermed ikke skyldig) dersom man i handlingsøyeblikket i en kriminell handling er under 15 år, psykotisk, sterkt funksjonshemmet eller bevisstløs.

Utilitarisme handler om mest mulig nytte ("utility" = nytte) for flest mulig. Her handler man altså ikke kategorisk. Man kan skille mellom handlingsutilitarisme og regelutilitarisme. Handlingsutilitarisme mener en handling er rett dersom selve handlingen vil føre til de beste konsekvensene. Regelutilitarisme forsøker å bote på et problem med

utilitarismen, at man for eksempel skal ofre seg selv for andre, ved å si at en handling er rett dersom handlingen som en regel er til mest nytte for flest over tid. Peter Singer er en kjent utilitarist som blant annet har sterke syn på hva som gjør en person til en person. Hans syn har store konsekvenser for syn på infanticid, aktiv dødshjelp og abort. Også journalistikken kategoriseres hovedsakelig som konsekvensetisk av Brurås. Det kommer vi tilbake til senere.

Dydsetikken handler på sin side ikke om handlingen er rett eller gal, god eller vondt - men om den handlenes karakter. Gjennom dyder oppstår "menneskelig blomstring", og gjennom å være et dydig menneske gjør man gode handlinger. Aristoteles har preget dydsetikken mest. I journalistikken gjør dydsetikken seg gjeldene ved at journalister for eksempel skal ha integritet og være sannferdig. Samtidig handler også dydsetikken om at dyder læres over tid. Det samme gjør journalister og redaksjoner: de modnes og blir bedre, i alle fall i de fleste tilfeller, over tid.

Diskursetikken er preget av Habermas og hans tanke om det offentlige rom. Her kommer den rette handlingen til syne gjennom en spesiell form for diskusjon der ulike syn kommer til syne: en diskus. Også Dzurs tanke om demokratisk profesjonalisme kommer inn her. Han kombinerer social trustee-modellen etter Durkheim og Rawney og den radikale kritikken med inspirasjon i Foucault til et nytt begrep: demokratisk profesjonalisme. Han mener profesjonene skal jobbe *for* offentligheten gjennom deliberasjon.

Nærhetsetikken handler om hvordan man handler i forhold til "Den Andre", der den andre kjennetegnes av at han har et ansikt vi må forholde oss til. Nærhet innebærer ansvar, og ansvar innebærer nærhet. Det er dermed en relevant etikk i medisin, men også i journalistikk - der man gjerne bringer hendelser nærmere på folk gjennom å gi folk et ansikt i avisen.

Journalistens etiske kodeks

I en profesjon, heretter eksemplifisert med journalistikken, kan det oppstå flere etiske dilemmaer. Et etisk dilemma vil oppstå når to såkalte prima-facie-normer står i konflikt med hverandre og er gjensidig utelukkende. Da vil man komme i en krevende situasjon som krever etisk refleksjon. Det er flere måter å løse denne situasjonen på, blant annet gjennom diskusetikk. Dzur mener deliberasjon bør kjennetegne profesjonene, og han innfører begrepet "demokratisk profesjonalisme". Med deliberasjon menes det å drøfte, diskutere og belyse ulike sider av en sak med andre - og på den måten komme frem til det beste svaret. Man kan også benytte seg av John Rawls teori om "uvitenhetens slør", som er en teknikk i deontologien. Her er tanken at berørte personer, som for eksempel en journalist som skal skrive en sak om en korrumpert politiker, den korrumperte politikeren og en samfunnsborger plasseres et sted utenfor tid og rom, der ingen vet hvem de vil være når de returnerer til virkeligheten. Her skal disse personene bli enige om etiske normer som skal gjelde når de kommer tilbake. Hvem skal man ta hensyn til? Rawls mener at man i dette tilfellet alltid vil forsvare og beskytte den svakeste parten, og at det dermed blir den beste og mest etisk riktige løsningen. Gjennom drøfting både gjennom deliberasjon, og gjennom teknikker som "uvitenhetens slør", er det uansett nyttig å ha en kodeks å forholde seg til. Med kodeksen i hånd og ulike etiske teorier i bakhodet, kan man drøfte seg til hvordan man best kan oppfylle sin samfunnsrolle på en etisk forsvarlig måte. Journalistikkens Vær Varsom-plakat er en slik kodeks, eller etiske retningslinjer som vi også kan kalle dem.

Den første VVP kom i 1936, etter at journalistikken slik vi kjenner den i dag hadde sin fremvekst på 1800-tallet. Spesielt i Norge bevegde partipressen seg vekk fra å dekke partivennlige saker til å bli mer og mer objektive. Mange av de samme spørsmålene journalister opplever i dag, kom allerede da. Er det greit at avisene gjør at enkelte folk opplever å

havne i en offentlig gapestokk? Hva med retten til privatliv? Slike spørsmål var begrunnelsen før den første VVP. Siden den tid har VVP blir revidert flere ganger. Det bunner blant annet ut i at journalistikken er preget av tiden, og har måttet ta høyde for blant annet digitalisering og økt tidspress.

Ofte hører man om journalistikkens samfunnsoppdrag. Både forskere og samfunnet har en relativt klar definisjon av hva som er journalistenes rolle. Brurås nevner at sannferdig og relevant informasjon av fakta er journalistenes viktigste oppgave, og alle journalisters "største kall". Men denne samfunnsrollen er også eksplisitt formulert i VVPs første del. Det vil si at også journalistene har en klar oppfatning om hva som er deres samfunnsoppdrag - og det er beskrevet i deres egne kodeks.

I VVPs første del står det at journalistene skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. En fri presse og demokrati er som hånd i hanske. Derfor skal journalistene gi informasjon til folket slik at de kan være selvstyrte og ta del i viktige beslutningsprosesser i samfunnet. De skal også avdekke kritikkverdige forhold, og de er pliktig til å rette et kritisk søkelys mot sin egen praksis. Samtidig skal de beskytte folk fra overgrep og maktmisbruk, og de skal verne om sine kilder. Dette gjøres både gjennom nyhetssaker, men også gjennom kommentarer der avisen skal kommentere og analysere samfunnsforhold fra sitt ideologiske ståsted, og gjennom en kommentarfunksjon som skal sørge for offentlig debatt.

Grunnen til at journalistene har behov for en kodeks bunner ut i at journalistene er klar over at de besitter en stor makt til å volde stor skade. Dette er spesifisert helt i slutten av VVP med "*Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke!*" Det er sannsynligvis også grunnen til at de eksplisitt gir seg selv et etisk krav om å rette et kritisk blikk mot egen praksis.

Samtidig er det nyttig med etiske retningslinjer fordi journalistikken

befinner seg et sted mellom børs og katedral. De er avhengige av reklameinntekter for å overleve, og dette skaper flere etiske dilemmaer med tanke på for eksempel skjult reklame. Tekstreklameplakaten ble innlemmet i VVP i 2015, og ordet tekstreklame er nå erstattet med skjult reklame. Det er spesielt viktig å reflektere over skillet mellom skjult reklame og redaksjonelt stoff i dag når tidspresset er stort og det blir "lettere" for redaksjonene å for eksempel publisere ferdiglagd PR-stoff med egen byline. "Bevar det klare skillet mellom journalistikk og reklame" er et eget punkt i VVP. Skillet har blitt noe løsere de siste årene. Tidligere var det blant annet ikke lov at reklame "hermet" etter journalistiske presentasjonsformer. Nå er det klart at ingen kan "eie" en måte å presentere et stoff på. Derfor er merking av reklame veldig viktig, både i skriftlige medier og i audiovisuelle medier. Samtidig benytter flere presseorganer seg nå av egne "partnerstudioer", som for eksempel i VG. Der jobber det ofte tidligere journalister som er klar over VVP og de etiske retningslinjene som gjelder i en avis. I tillegg skaper det inntekt for avisen.

Kodeksen som selvjustis

Journalistenes etiske kodeks, VVP, benyttes også av journalistene for å drive med selvregulering, eller selvjustis. For samfunnet er VVP og kontrollorganet Pressens faglige utvalg (PFU) et sikkerhetsnett som sørger for at journalistene opptrer etisk forsvarlig og handler uavhengig og i tråd med sitt samfunnsansvar til tross for at de på enkelte tilfeller kan sies å stå "over loven". Med dette menes det blant annet at pressen og jussen av og til er på kollisjonskurs, blant annet med hensyn til kildevernet. Jussen åpner opp for at man kan bryte kildevernet i enkelte tilfeller. For journalistene er vern av kilder kategorisk, som vil si at det aldri brytes. Flere journalister og redaktører har utøvd sivil ulydighet ved å gå imot loven for å verne om sine kilder.

Så journalistikken er altså ikke strengt regulert av staten. Det sørger for

en fri og uavhengig presse, som er viktig i et fungerende demokrati. Men det finnes likevel lover som regulerer pressen, slik som straffeloven. På den andre siden er den viktigste presseloven Grunnloven §100, som handler om ytringsfrihet: "*Ytringsfrihet bør finne sted*". Også den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 10 beskytter ytringsfriheten. Den reelle ytringsfriheten er derimot noe begrenset, da hensyn til for eksempel personvern, rikets sikkerhet eller fare for liv og helse kan gjøre at hensynet til ytringsfriheten blir satt til side. Den andre viktigste loven for journalistene er offentlighetsloven, som gir en lovfestet rett til å få innsyn i offentlige dokumenter. Denne retten kan også begrenses, men i noe mindre grad. Her bør for eksempel kommuner som har mulighet til å nekte innsyn på grunn av personvernopplysninger, likevel vurdere å ta i bruk offentlighetsloven §11 om merinnsyn. Det vil si at de kan sladde navn og sensitiv informasjon, og deretter gi innsyn.

Ofte holder journalister seg til etiske retningslinjer og til lovverket de må følge. Likevel finnes det etiske overtramp i enhver profesjon, og i journalistikken kan et slikt overtramp få store konsekvenser for enkeltpersoner. Det interessante er ikke at det skjer overtramp, men hvordan slike overtramp håndteres. I pressen har de opprettet et selvjustissystem som bruker VVP som en slags mal for å avgjøre om det er blitt gjort brudd på god presseskikk eller ikke. Dette kontrollsystemet kalles Pressens faglige utvalg (PFU), og består av sju medlemmer. Fire av dem er pressefolk, og tre kommer utenfra (men er oppnevnt av Norsk Presseforbund, som i seg selv kan debatteres etisk). Hvem som helst kan når som helst klage en sak inn til PFU dersom de føler det er brudd på god presseskikk. Her kan klageren sette fingeren på punktene i VVP de mener journalisten/redaksjonen har brutt, før presseorganet kan komme med sitt tilsvarende svar. Klageren og presseorganet får tilbud om tilsvarende svar i to omganger, dersom de ikke løser saken internt først. Det er også på bakgrunn av punkter i VVP at PFU feller eller ikke feller et presseorgan. Dersom det er brudd på god presseskikk, får ikke presseorganet som er klaget inn noen sanksjoner. Men de er nødt til å publisere hele PFU-uttalelsen på verdig plass i mediet saken ble publisert

i, og utstyre uttalelsen med PFUs vignett.

Det finnes flere innvendinger mot en slik selvjustisordning. Noen kan mene at et kontrollutvalg i seg selv er uheldig for en fri og uavhengig presse. I et slikt syn er enhver form for kontroll en hindring for ytringsfriheten og en fare for demokratiet. Andre mener at det er som bukken i havresekken når pressen vokter seg selv, og at det derfor ikke er etisk tilstrekkelig. Likevel argumenterer Brurås for at en slik selvjustisordning bringer med seg flere fordeler enn ulemper. Grunnen til det er at det ville vært uheldig for en fri og uavhengig presse dersom man skal føre offentlig tilsyn med presseorganer. Samtidig er det mindre belastende for de som klager inn en sak, da de slipper å gå rettens vei med alt av kostnader og tid det fører med seg. Til slutt nevner Brurås at det kan svi mer for profesjonsutøvere å bli felt av sine egne. For de fleste journalister vil det oppleves som flaut og uheldig å bli felt i PFU.

Punktene i VVP kan ikke ses på som kategoriske imperativer, de bør heller betraktes fra et konsekvensetisk ståsted. Alikevel kan for eksempel kravet om sannhet og kildevernet oppfattes som kategoriske. I praksis kan journalister benytte seg av diskursetikk både under produksjonen av en sak, og en diskursetikk er vel også strengt talt det som praktiseres i PFU. Her drøfter tre parter sakens fakta som veies opp mot punktene i VVP: 1) den som har klaget presseorganet inn til PFU, 2) presseorganet som er klagt inn til PFU og 3) PFU.

Kodeksen i arbeidshverdagen

Nå vil jeg se på hvordan en journalist kan bruke VVP i lys av sitt samfunnsoppdrag under arbeid med en spesifikk sak. For å gjøre det vil jeg skissere opp et fiktivt eksempel der en journalist står ovenfor et moralsk dilemma. Hva er innenfor hennes samfunnsoppdrag, og hvilke etiske hensyn må hun ta? Jeg vil drøfte hvordan journalisten kan bruke VVP sammen med en etisk analyse for å finne ut av hvilket

handingsalternativ hun bør foreta seg i denne spesifikke saken - for å både oppfylle sin samfunnsrolle og handle i tråd med pressens egne etiske retningslinjer. Alle påstandene om journalistikkens rolle vil være hentet fra VVP, uten at jeg kan nevne spesifikk paragraf. Jeg vil bruke Brurås sin form for etisk analyse i oppgave, som lyder som følger:

1. Hva er sakens fakta?
2. Hvem blir berørt av omtale i denne saken?
3. Hva er handlingsalternativene?
4. Hvilke konsekvenser får de ulike handlingsalternativene?
5. Hva slags informasjon er relevant for samfunnet?
6. Hvilke normer og verdier står på spill?
7. Tåler mine metoder og prosedyrer dagens lys?

Til slutt vil jeg drøfte VVP og journalistens samfunnsrolle opp mot Beauchamps fire profesjonsetiske prinsipper. De er i hovedsak brukt i en pensum beregnet for biomedisin, men kan også være nyttig som verktøy i presseetikken.

Fiktivt eksempel: *En kilde ringer til tipstelefonen og sier hun, og flere av hennes kollegaer, er blitt seksuelt trakassert av rektoren på kulturskolen i Fiktiv kommune. Flere av hennes medarbeidere har sluttet i jobben som følge av trakasseringen. Kilden er bekymret for kulturen på kulturskolen, og er bekymret for barna som går der. Kilden vil ikke stå frem med navn, men vil la seg intervjue anonymt.*

Sakens fakta er at en kvinnelig kilde beskylder rektoren på kulturskolen i Fiktiv kommune for seksuell trakassering. Flere medarbeidere har ifølge kvinnen sluttet i jobben. La oss si at vi vet at rektoren har to barn: et på 11 år og et på 15. Han er gift med barnas mor, som jobber som sykepleier på det lokale sykehuset.

Det viktigste her er kravet om at det som formidles er sant. Sannhetskravet er et av journalistikkens kategoriske imperativ (deontologi). I VVP står det at man i størst mulig grad bør benytte seg av kilder som ikke er anonyme. Samtidig skal man beskytte kilder fra maktmisbruk og overgrep, og man skal være varsom med å beskyldes mennesker som ikke er dømt for grove påstander - og spesielt anonyme påstander. I slike tilfeller skal man være spesielt varsom med navn og bilde i avisen, eller andre klare identifikasjonstegn. Grunnen til det er hensynet til konsekvensene dette vil ha både for den anklagede, men også for tredjeparter som familiemedlemmer og for kulturskolen det er snakk om. Det vil altså være et konsekvensetisk hensyn. Det første man derfor må gjøre i dette tilfellet er å verifisere påstandene. Det kan gjøres gjennom flere uavhengige kilder. Si for eksempel at i dette tilfellet får journalisten tipseren til å få de andre berørte til å bekrefte sin historie uforpliktende til avisen. Det vil styrke troverdigheten i saken. Man må spørre seg om det foreligger noen anmeldelser eller noen form for bevis. La oss si at tre av kvinnene har varslet om rektoren gjennom kommunens varslingsystem, uten at noe har skjedd. Da vil vi kunne be om innsyn i disse dokumentene gjennom offentlighetsloven, samt saksbehandlingen. Dersom vi finner ut at saksbehandlingen omkring varslingen er kritikkverdig, vil det være grunnlag for å gå videre med saken. Vi har verifisert påstandene fra flere kilder, og vi har skiftlige dokumenter som kan styrke saken.

Samtidig har rektoren et krav om samtidig imøtegåelse. Denne retten i VVP slår i kraft når noen beskyldes for grove anklager. Det er svært viktig i journalistikken at flere sider av en sak belyses. Kanskje er det også nødvendig å hente inn flere kilder, da det er mange som rammes av denne saken. Rektoren og rektorens familie blir mest direkte rammet. Kulturskolen og dens elever og elevens familiemedlemmer blir rammet. Samtidig blir de som er blitt seksuelt trakassert rammet. Man kan også tenke seg at hele kommunen rammes, fordi kulturskolen er et kommunalt tilbud til kommunens barn og ungdom.

Handlingsalternativene vi står ovenfor er 1) å ikke omtale saken og 2) å omtale saken. Dersom journalisten finner verifiserte eller troverdige påstander om at rektoren på kulturskolen seksuelt trakasserer medarbeidere på kulturskolen er det informasjon som samfunnet har krav på å få vite noe om. Vi må huske at det eksplisitt står i VVP-plakaten at pressen skal informere folket om informasjon som er viktige for samfunnet, de skal beskytte folk mot maktmisbruk og overgrep. Her er det mange som berøres, og rektoren er ansatt i kommunen. Kommunen i seg selv er folkevalgt, og folket har dermed rett på å vite hvordan denne tilliten de folkevalgte får av folket forvaltes. Å ikke omtale saken ser jeg derfor ikke for meg er et alternativ i dette tilfellet. Saken faller ifølge VVP, og i allmenntetiske syn, inn under journalistens samfunnsoppdrag.

Dersom vi omtaler saken har vi igjen flere handlingsalternativer, og flere etiske dilemmaer en må ta hensyn til. Handlingsalternativene vi står ovenfor er:

1. Omtale rektoren og kulturskolen med fullt navn og bilde
2. Anonymisere rektoren, men ikke kulturskolen
3. Anonymisere kulturskolen, men ikke rektoren
4. Anonymisere rektoren og kulturskolen

Dersom vi velger å omtale rektoren og kulturskolen med fullt navn og bilde vil det ha store konsekvenser for ham. Jobben står sannsynligvis på spill, og det gjør kanskje videre jobb også. Google er et mektig verktøy, og å få sitt navn og bilde blåst opp i en slik sak er uheldig. Det er også viktig å være klar over at man i rettssamfunnet er uskyldig inntil det motsatte er bevist. Man skal ifølge VVP skille mellom mistenkt, anklaget, siktet, tiltalt og dømt. Her vil man kunne risikere å dømme en mann i avisen uten en rettsak, og det er viktig at det presisteres at det er anklager som foreligger for omtalen av saken. Samtidig vil det ha store konsekvenser for familien hans. Barna vil kunne få det vanskelig på skolen, og moren vil kunne møte problemer i egen jobb. Sannsynligvis går mange av barnas venner på kulturskolen som faren er rektor på. Her er det mange etiske hensyn å være klar over.

Å anonymisere rektoren, men ikke kulturskolen vil også være problematisk. Det er fordi det vil kunne vekke mistanke om andre ansatte. Er det kanskje gitarlæreren som er anklaget for seksuell trakassering? Eller ballettlæreren? Kanskje noen i styret? Jeg vil derfor argumentere for at dette er et uheldig alternativ med hensyn til konsekvensene dette alternativet vil føre med seg. Å anonymisere kulturskolen, men ikke rektor, vil skåne navnet til kulturskolen, men det vil være enkelt for kommunens innbyggere å finne ut av hvilken skole det gjelder. For en iherdig google-søker vil også navnet til rektoren raskt kunne kobles til kulturskolen.

Et siste alternativ er å anonymisere både rektoren og kulturskolen. Overskriften må da bli noe som "Kommunalt ansatt anklaget for seksuell trakassering". Dette alternativet vil skåne rektoren og alle berørte i saken. Samtidig vil det i løpet av det journalistiske arbeidet med å innhente samtidig imøtegåelse bli klart for kulturskolen hva som har skjedd. Det vil også reise mistanke i kommunen om hvor i kommunen dette har skjedd, og om det har fått noen konsekvenser for den ansatte. Igjen vil spekulasjon kunne føre til uheldige konsekvenser, og saken vil virke lite sannferdig dersom det mangler mange detaljer.

Så hva er egentlig relevant informasjon for samfunnet, i lys av journalistenes samfunnsoppdrag? Her vil journalisten ha et etisk dilemma i form av at rektoren ikke er dømt. Det vil altså være en kollisjon med rettssystemet. Gjennom deliberasjon, altså en diskursetikk, bør journalisten sammen med redaksjonen finne ut av om hensynet til informasjon til samfunnet veier tyngre enn rektorens krav på å ikke bli "dømt" i pressen - hensynet til hans personvern. En kulturskolerektor som har seksuelt trakassert flere medarbeidere vil kunne sies å gå under maktmisbruk, noe som er journalisters oppdrag å avdekke. Samtidig skal kommunen bygge tillit, og kommunale tilbud skal være trygt. Her foreligger det intern varsling som tilsynelatend ikke har ført noen vei. Jeg ser derfor for meg at, dersom verifikasjonen av opplysninger er såpass

grundige at man kan være sikker på at beskyldningene er sanne, bør pressen gå ut med navn på rektor og kulturskole. Man kan for eksempel velge å ikke blåse opp et gigantisk bilde av rektoren, av hensyn til både barna og ettermælet til familien. Samtidig skal pressen bekytte kilder mot seg selv, og mot represalier ved å uttale seg. Navnet på kildene som har anklaget rektoren vil ikke være relevant informasjon for samfunnet, med mindre det foreligger en agenda bak. Det vil også være etisk forsvarlig å gjøre det veldig klart i artikkelen at det er snakk om anklager fra flere personer og henviser til varslingsdokumentene fra kommunen. Av hensyn til rektoren må det også gjøres klart at det er snakk om seksuell trakassering av medarbeidere, og ikke av barna. Dette i et konsekvensetisk hensyn der man skal ta mest mulig hensyn også til den anklagede.

Fra et pliktetisk ståsted har journalisten et kategorisk krav om å formidle sannferdige nyheter som er relevante for samfunnet. Man må være sikker på at påstandene mot rektoren er legitime, og at påstandene kan dokumenteres samtidig som at kildevernet beskyttes.

Varslingsdokumentene kan være en slik legitimering av saken. Men journalistikken er ikke pliktetisk, nevner Brurås. Hele journalistikkens eksistens er berettighet i et konsekvensetisk syn, ved at pressen skal sørge for et opplyst samfunn. Samtidig innebærer jobben, som vi har sett i eksempelet, en kontinuerlig veiing for og imot ulike handlingsalternativer nettopp av hensyn til konsekvensene. Fra et konsekvensetisk ståsted vil man argumentere for at handlingsalternativet som skaper mest nytte for flest mulig er riktig. Mens man fra et pliktetisk ståsted vil kunne si "du skal ikke drepe" og mene det kategorisk, kan man fra et utilitaristisk/konsekvensetisk ståsted si "du kan drepe - dersom det hindrer fem andre å dø". Å omtale mannen med fullt navn vil føre til uheldige konsekvenser for mannen og hans familie, men det vil ha stor nytte i samfunnet å sørge for at en slik rektor ikke jobber med barn i en kommunalt tilbud. Hensynet til samfunnet, altså kommunen, veier tyngre enn hensynet til mannen og hans familie. Dette kan man finne støtte for i VVP, da man som vi har sett kan huke av flere paragrafer som

veier tyngre enn hensynet til personvernet til rektoren. Det er altså to prima-facie normer, der å bryte den ene blir legitimert ved at det er alternativet som fører til de beste konsekvensene - og som oppfyller flere andre prima-facie-normer som dermed vektes tyngre.

I dette tilfellet har journalisten jobbet nøye med verifikasjon, og har diskutert ulike handlingsalternativer med redaksjonen. Det har fremkommet varslingsdokumenter fra kommunen, og det er hentet inn samtidig imøtegåelse fra rektoren. Jeg vil derfor si at metoden tåler dagens lys. Brurås argumenterer i boka si at journalistenes etiske kodeks heter "vær varsom-plakaten", men at å være varsom på ses på som et unntak. Selv om vi ofte hører om journalisters overtramp, mener Brurås at den største synden journalister kanskje oftest gjør er å være for varsomme. Det oppfordres også i VVP til at journalister skal være dristige og ikke la seg styre av verken kildene eller av offentligheten.

Profesjonsetiske prinsipper

I tillegg til den etiske analysen, skal vi til slutt se på Beauchamps fire profesjonsetiske prinsipper, som jeg nevnte også kan være relevante for journalistikken. Disse prinsippene er 1) *rett til autonomi*, 2) *ikke volde skade*, 3) *gjør godt for andre* og 4) *rettferdighet*.

Rett til autonomi kan her handle om at journalisten og presseorganet selv bestemmer om de skal publisere saken eller ikke. Det er også et punkt i VVP at ingen skal kunne styre innholdet til en redaksjon, og at selv etter en sitatsjekk er det avisen som bestemmer hva som til slutt skal publiseres. Sannsynligvis er det flere som vil legge lokk på saken, og en kan se for seg at for eksempel rektoren ikke vil kommentere saken. Allikevel er det viktig for rektorens autonomi at han får tilbud om samtidig imøtegåelse, slik at han kan forklare sin side av saken. En sak skal ifølge VVP alltid belyses fra flere sider. Dersom rektoren ikke vil uttale seg, må avisen kunne vise at de har prøvd flere ganger - gjerne

over flere dager. Dersom han velger å ikke benytte seg av retten til samtidig imøtegåelse, vil tilsvarensretten være det neste alternativet. Rektoren har altså mulighet til å sende et tilsvarende svar til avisen, som da skal publiseres, i etterkant av saken. Det at en kilde nekter å uttale seg, skal ikke hindre at avisen får publisert viktige saker.

At profesjonsutøvere ikke skal volde skade er en selvfølge. Allikevel vil denne saken føre til skade for rektoren og hans familie. Det må begrunnes, slik vi allerede har gjort, ut ifra et konsekvensetisk perspektiv. For det vil gjøre godt for andre om slikt maktmisbruk avsløres, slik at tiltak kan iverksettes. Det går automatisk over til siste punkt: rettferdighet. Det kan begrunnes på bakgrunn av VVP at denne saken er rettferdig. Det er rettferdig for samfunnet at slike forhold avdekkes, det er rettferdig for de berørte som ikke har blitt hørt tidligere, og det er rettferdig for barna og de foresatte som brukes kulturskolen. Samtidig kan det i etterkant av omtalen settes i gang rettferdige tiltak for å nøste opp i arbeidsforholdet til rektoren. Skal han anmeldes? Bli sagt opp? At pressen skal verne om demokratiet, og være en slags "vaktbikkje" og en fjerde statsmakt, går implisitt igjen gjennom hele VVP - og er dermed grunntanken i profesjonens etiske tankegang. Dette i seg selv ser på pressen som en ressurs som skal sørge for konsekvenser som er til det beste for demokratiet.

Allikevel er det viktig å igjen presisere at det er viktig å veie prinsippene i VVP nøye i en slik sak. Metoo-bevegelsen satte i gang en storm av varslingsaker. Avisene var raske med å gå ut med navn og bilde på flere offentlige personer. I Norge har så langt ingen presseorganer blitt felt i PFU for disse omtalene. I Sverige har derimot praksisen vært en annen. Aftenposten publiserte nylig en sak hentet fra Aftonbladet i Sverige. Saken handlet om at en teatersjef i Sverige har tatt livet sitt i Roma etter anklager om seksuell trakassering. Anklagene kom, som i dette eksempelet, fra flere kvinner. Teatersjefen hadde da jobbet på teateret i 16 år. PwC ble satt inn for å gjennomføre en omfattende undersøkelse i etterkant av anklagene, og i etterkant av avisoppslagene.

Rapporten fant, såvidt jeg husker saken rett, ingen punkter der seksuell trakassering ble trukket frem. Har pressen da oppfylt sitt samfunnsansvar, eller har pressen falt for uverifiserte historier som vil føre til gode lesertall? Allikevel var påkjenningen med avisoppslagene for stor for teatersjefen, og han orket ikke tanken på å dra tilbake til Sverige. Aftonbladet tar i saken selvkritikk på sin dekning av flere metoo-saker. Redaktøren nevner flere punkter avisen sviktet å følge under metoo-bølgen: blant annet en overvekt av anonyme anklagere og forhåndsdømming på bakgrunn av anklager. Sverige skiller seg ut fra den norske metoo-dekningen ved at 16 av 17 innklagde saker til Sveriges svar på PFU er blitt dømt. Også denne saken er nå meldt inn av kona til teatersjefen. Hun orket ikke rettsak, men klager altså Aftonbladet inn til den svenske ekvivalenten til norske PFU. Det viser igjen hvorfor selvjustis kan være en god ordning.

Avslutning

Vi har altså sett at kodeksen VVP spiller en sentral rolle som et profesjonsetisk verktøy i semiprofesjonen journalistikk. Vi har sett hvordan den definerer profesjonen gjennom Dzurs karakterisering av profesjoner. Journalistene besitter en kunnskap om faget og sine egne etiske retningslinjer, de bruker VVP til å gjennomføre selvregulering og den etiske kodeksen spesifiserer hva slags sosialt ansvar profesjonen har i samfunnet.

Vi har sett på hvordan kodeksen fungerer som etiske retningslinjer som kan føre til en fellelse i PFU dersom en journalist bryter sitt samfunnsansvar og opptrer etisk uforsvarlig. Vi har deretter sett at det er mer heldig for journalister å ha en egen selvjustisordning, forankret i VVP, enn å være underlagt en offentlig kontrollmyndighet. På den måten kan mennesker som føler seg urettferdig omtalt i pressen få klaget inn sin sak, og pressen kan få en slags straff, uten at man må gå rettens vei. Dette sikrer samtidig en fri og uavhengig presse som er et fundament i

demokratiet.

Deretter har vi i lys av et eksempel sett på hvordan journalisten selv kan anvende en kodeks når hun skal i gang med en sak som har et etisk dilemma. Ved å drøfte punkter i VVP både gjennom deliberasjon og med et blikk i ulike etiske teorier, kan man komme frem til handlingsalternativet som best følger journalistens samfunnsoppdrag. For som nevnt: ord og bilder er mektige våpen, og de skal ikke misbrukes. Men det er også viktig at journalisten som profesjon avdekker forhold som ikke bør få leve i skjul i samfunnet. Vær varsom er altså en viktig korrektiv - men vær dristig er kanskje en enda viktigere oppfordring for å oppfylle journalistens samfunnsoppdrag. Og da er det godt å ha en etisk kodeks som både beskytter kildene, men som også oppfordrer til dristighet.

Besvart.